

Virumaa metsavendade VABADUSVÕITLUS

PEEP KÄRP

Esimesel okupatsiooniaastal 1940—1941 arreteeriti Eestis u. 7000, küüditati 10 220, viidi ära mobilisatsiooniga ja punaarmee oslu- tega u. 37 000, evakueeriti 2450 inimest. Teadmata kadunuks jäi 1189 isikut, kes tõenäoliselt langesid NKVD salamõrvade ohvriks. Hävituslaine krooniks sai 14. juuni küüditamine. Oma julmu- selt ainulaadne vägivallaaktsioon lõikas sügavalt rahva hinge, kutsus esile protestivaimu, andis julgust enesekaitsele. Paljud mehed ja ka perekonnad suutsid end arreteerimiste ja küüdi- tamise eest varjata metsades. Nii pandigi alus metsavendade liiku- misele, mis haaras kogu Eesti. Elutahet ja -julgust andis neile teadmine, et sõda N. Liidu ja Saksamaa vahel on möödapääsmatu ning et selle käigus vabaneb ka meie rahvas punasest terrorist. Samal ajal kasvas aga ka pime viha ja kättemaksukihk võimu- kandjate vastu, kes olid kaasosalised repressioonides oma rahva vastu.

Sõja algus kujunes metsavendadele omamoodi suuründmuseks. Suur osa mobilisatsiooni alla kuuluvatest meestest põgenes metsa. Raadio kaudu jälgiti sõja kulgu, oletati, et Saksa armee on varsti Eestimaa pinnal. Enamik metsavendi otsustas, et tuleb kohe alus- tada võitlust kodumaa vabastamiseks võõrast võimust. Üle maa tekkisid relvastatud metsavendade grupid. Relvadena kasutati jahi- ja vintpüsse, mida oli osatud võimude eest varjata. Teadagi toimus kõik teravas sisepoliitilises õhkkonnas. Okupatsioonivõim kuulutas metsavendluse banditismiks, selle vastu võitlemiseks moodustati lisaks punaarmee ja miilitsadiksustele hävituspataljonid, mille koosseisu kuulusid peamiselt punavõimuga kaasajooksnud eestlased.

Võitlus metsavendadega kujunes vennatapusõjaks, mis nõudis ohvreid mõlemalt poolelt. See oli meie rahvale suurriiklike või- muambitsioonidega peale sunnitud rahvuslik tragöödia, kus ühel pool sõdisid metsavennad rahva vabaduse ja eksistentsi nimel, tei- sel poolel aga kollaboratsioonistid meile võõra mentaliteediga vägi- vallaimperiumi säilitamise eest.

Leidis aset palju lahinguid metsavendade ja neid haarama tul- nud hävituspataljonlaste vahel. Metsavennad ründasid mitmel pool kohalikke täitevkomiteesid, miilitsamehi ja teisi funktsionääre. Sissisõda kestis kuni Saksa armee tulekuni. Nende eelvägedele osutati tõhusat kaasabi.

Annime lühillevaate Lääne-Virumaal tegutsenud metsavenda- de võitlusest 1941. aastal.

SALLAS

Rinne lähenes lõunast. Vastavalt sellele elavnes ka metsaven- dade tegevus. Salla metsavennad olid Virumaal esimesed osalejad koduvalla vabastuslahinguis.

Kuuldes sõja puhkemisest, otsustasid Kärü küla mehed, et ei lase end mobilisatsiooniga Venemaale viia. Öntul koguneti Tam- me talu karjamaale, kaasas võimude eest varjatud jahi- ja vint- püssid. Kohal oli ka Vabadussõjast osavõtnu leitnant Pajula, kes valiti metsavendade juhiks. Otsustati takistada uusi arreteerimisi. Metsavendadega liitus ka Simuna koguduse õpetaja. Esimesed laagripäevad möödusid rahulikult. Raadiost kuulati sõjauudiseid. Laagriplats asus Saha talu karjamaal. 30. juunil oli Salla, Sada- la, Vaimastvere, Torma, Vägeva ja Laiuse metsavendade esind- jate nõupidamine. Samal õhtul koliti Määrangu talu küüni.

Aktiivset tegevust alustati juuli algul. Kutsealuste võtmise nurjamiseks rikuti telefoniliini. Et kõigil polnud relvi, siis otsus- tati nende saamiseks rünnata Salla vallamaja ja miilitsat. Rün- nak ebaõnnestus, sest vallamaja juurde sõitis ootamatult veoauto punaarmeealastega, kaasas kaks kuulipildujat. Järgmisel päeval tehti metsavendadele haarang. Saadi kätte kutsealused Ilmar Kukk, Arnold Jõemets ja Sikk, Helmo Saar pääses läbi Pedja jõe põ- genema. Nüüd koliti kogu laagriga üle Pedja jõe. Oma kodus langes hävituspataljoni kätte metsavend H. Krutop. Mees jook- sis rukkisse, teda tulistati ja haavati jalast. Kaaslased kandsid haavatu laagrisse. Samal päeval arreteeriti oma kodus leitnant Pajula abikaasa, kes jäi sellest peale teadmata kadunuks. Metsa- vendade kampa tuli üks kohalik komnoor, kaasas miilitsa toast varastatud vintpüss koos padrunitega.

Rinne lähenes, maanteed olid täis taganevaid punaväe voore. Relvade saamiseks rünnati üksikuid autosid. Haarangute oht ei vaibunud, sellepärast vahetati laagri asukohta. Oma haige jala tõttu sattus H. Krutop teist korda haarajate kätte, kuid suutis siiski põgeneda. Kodutalu lakas tabati aga metsavend Voldemar Sakh, tema laip leiti hiljem Salla—Kärü vaheliselt põllult. Met- samehi oli kogunenud juba üle 60. Neid tuli iga päev juurde. Met- savendade ridadesse astus ka valla täitevkomitee sekretär prl. Pe- terson. Tulid mõned Eesti sõjaväelased, kes põgenesid koos relva- dega Püssi jaamas seisnud rongilt.

25. juulil saadi esimesed sõjavangid. Härma talu lähedalt leiti ümberläänud veoauto punaarmeealastega. Mehed vangistati, relvad jäid sõjasaagiks. Saha talu õuelt tabati kaks vene sõdurit. Mehed olid surmahirmul ja arvasid, et politruki hoiatust mööda haka- takse neid nüüd piinama, lõigatakse ära kõrvad ja nina! Vange koheldi hästi, anti neile süüa ja pandi siis valve all taludesse heinatõele. Järgnevatel päevadel tabati metsadest mitu põgenemi- sel eksinud punaväelast.

Lõunast kostuv kaurimürin kõvenes iga päevaga. Metsavennad E. Ploom ja J. Kaunissaar löid ühenduse Saksa armee eelüksus- tega. Taganevad punaväed ei osutanud peaaegu mingisugust vas- tupanu. Viimane laagriõõ vedeti Kulli talu heinaküünis. 30. juuli hommikul toodi teade, et Salla vald on punavägedest vaba! Met- savennad asusid koduteele. Kärü külale lähenedes tuli aga veel üks lahing punaarmee järelsalgaga. Vaenlasele oli kaotusi, suurem osa võeti aga vangi. Lahingu lõppedes võeti rivisse, selle ette asus ltn. Pajula rahvuslipuga ja nii sammuti kodukülla Kärusse, kus leidis aset kohtumine sinna saabunud Saksa eelvägedega. Peeti tervituskõnesid, vabastajaile anti lilli.

On märkimisväärne, et Salla vallas kuulutati pärast vabane- mist välja mobilisatsioon. Leitnant Pajula, adv. Mursi ja prl. Pe- tersoni allkirjadega saadeti 2. augustil välja mobilisatsioonikask, milles kohustati relvade alla ilmuma kõiki endisi metsavendi ja kaitseliitlasi. Käsu peale ilmus kohale üle 300 mehe, kellest moodustati kohalik Omakaitse.

(Järgneb)

KULINA-PUKAL

Sõja alguspäeval tekkis kaheksameheline metsavendade grupp ka Kulina-Pukal. 7. juulil liitus nendega kaheksa endist Eesti suurtükiväe sõdurit täies lahinguvarustuses. Iga päev tuli uusi mehi juurde. Kuuldes, et punavõimude käsul tahetakse Venemaal le saatmiseks rekvireerida Vaeküla, Ubja, Vihula ja Kūti riigimõisa karjad, peatasid metsavennad 12. juulil loomakarjade liikumise ja ajasid kõik loomad oma laagrist 2 km kaugusel laiunud rohumaadele. Meeste hoolidada oli nüüd 242 lehma ja 38 hobust koos vankritega. Samuti peeti kinni Iisaku ja Tudulinna valdlast punaarmeele rekvireeritud 70 hobust 50 vankriga, mis olid teel Rakverre. Neid hoiti kolm päeva oma valduses ja saadeti siis koju tagasi.

26. juulil liitus grupiga veltveebel H. Allismaa juhtimisel 38 meest Koeravere, Inju ja Karitsa külast. Metsavendade arv ulatus 130-ni, neist 80 relvastatud. Üksus nimetati Rakvere ümbruskonna rahvakaitse pataljoniks, selle üldjuhiks jäi veltveebel Allismaa, operatiivjuhiks leitnant E. Priskar. Pataljoni koosseisu võeti Aruküla ja Viru-Roela metsavendade grupid 48 mehega.

Luure avastas, et Rakvere hävituspataljoni juht Villem Soo on paigutanud Anguse metsa salajase relvalao. 27. juulil läks 22-meheline rühm asja kontrollima. Relvade panipalk leiti üles, valvet seal polnud. Saadi kätte kergetuulipilduja, 60 käsigranaati, 1 jahijahi 4 vintpüssi, 2 revolviiri, kirjutusmasin, paljundusaparaat, laskemoona, kantseleitarbeid, 2 vaati bensiini ja 7 petrooli. Samas oli ka lahtimonteeritud veoauto. See tehti sõidukorda, veokasti laaditi kogu «sõjasaak» ja sõideti laagrisse tagasi. Nüüd oli pataljoni kasutada juba kaks veoautot.

Rinne lähenes, taganev punaarmee jõudis Viru-Roelasse ja võttis seal sisse kaitsepositsiooni. Pataljoni luure avastas 29. juulil, et Petseri hävituspataljoni rekvireerib Roela-Puka taludest kariloomi. Löögirühm sõitis kohale, rekvireerijad olid Suurmanni talus. Tekkinud tulevahetuses langes 6 hävituspataljonlast, 1 sai haavata. Langenute dokumentidest selgus, et tegemist oli Petseri maakonna täitevkomitee töötajatega. Metsameestel kaotusi polnud. Et osa vaenlasi pääses põgenema, siis oli karta rünnakut metsavendade laagrile. Nii ka juhtus.

30. juuli varahommikul lähenes laagriks ca 500-meheline punaarmee ja hävituspataljoni üksus. Ründajad võeti vastu püssi- ja kuulipildujatulega. Vastase automaatrelvade tuli osutus aga võimsamaks, metsamehi ähvardas tõsine lüüasaamine. Äkki sööstis metsa tagant nähtavale kaks punaarmee lennukit, kes ei osanud õieti orienteeruda ja avasid kuulipildujatule omade pihta. Tekkis suur segadus, ründajad taandusid ning metsavendadel avanes võimalus põgeneda. Laagriplats viidi nüüd Roostava-Aravuse metsadesse. Ründajal oli seegi kord kaotusi surnute ja haavatutena. Metsavendade read jäid terveks, vangi langes ainult laagris viibinud Helen Siil.

Ootamatu vahejuhtum leidis aset uuel laagriplatsil 31. juuli õhtusel loendusel. Ravis oli 150 meest, lehvis sinimustvalge lipp. Sjis aga sõitis kõigi üllatuseks metsateelt rivi ette sõiduauto, millest hüppasid välja kaks punaarmee ohvitseri, käes püstolkuulipildujad, kust kohe kuulivihud taevalaotusse lendasid. Ka metsavennad haarasid relvad, kuid ohvitserid jõudsid juba lähedal asuvasse võssa hüpata. Tekkis vastastikune tulevahetus. Ohvitserid jälitades satuti vaenlase jalaväekolonnile. Neile avati tuli, sõdurid taganesid Võhu külasse. Lahingus sai surma metsavend Joh. Elvest Vohult.

Veel samal õhtul koliti uuele laagriplatsile. Seda tuli teha nüüd iga päev, sest kogu ümbrus kubises taganevaist punaarmee üksustest. Hävitati üksikuid põgenevaid salku. Luuremeeskonnast langes hävituspataljonlaste kätte ja mõrvati Ülo Hiimäe Pajustist ja Lehova Rägaverest ning Kello Tudust.

3. augustil sõitis ltn. Priskar 40-mehelise rühmaga Laekveresse, kus kohtus Saksa eelvägedega. Roelasse jõudsid Saksa üksused 5. augustil. Samal ajal kogunesid sinna ka ümbruskonna metsavennad, kokku u. 300 meest. Oli pidulik kohtumine. Lehviseid riigilipud, peeti kõnesid ja tänati saksa sõdurit punasest terrorist päästmise puhul. Metsavennad ajasid ühtlasi riigimõisatest rekvireeritud loomakarjad kodukohtadesse tagasi.

KADRINAS

Esimesed mehed läksid siin metsa pärast 14. juuni küüditamist. Sõja puhkemise järel sai neid üha rohkem, eriti Jõeperes.

2. juulil kutsuti Undla vallamajja kokku kutsealused. Täitevkomitee esimees Joh. Aamann läks neid Rakvere sõjakomissariaati viima, jalgsi. Jõudes Hulja männiku kohale, jooksis enamik poisse metsa. 3. juulil võttis Aamann endaga kaasa miilitsa Jaago ja täitevkomitee töötaja Urbase ning läks pakkujooksnud kutsealuseid otsima. Jõepere pargi juures kohtuti metsavendade grupiga, kuhu kuulusid vennaksed August, Paul ja Aksel Haug, Romet ja Rudolf Matsiselts jt. Tekkinud tulevahetuses sai surma Jaago. Aamann ja Urbas põgenesid läbi viljapõldude Kadrinasse.

Veel samal päeval tegi hävituspataljoni Jõepere metsavendadele haarangu. Mõisapargile avati turmtuli ja viidi kaasa langenud miilits. Metsavennad olid aga selleks ajaks kolinud juba uude varjupaika. Punavõimude ärgitamiseks pandi 6. juulil Jõepere pitsimaja lipuvardasse sinimustvalge lipp.

Uued metsavendade grupid tekkisid Udrikus, Neerutis, Lantes, Arukülas, Vandus ja Pakitus. Agarad olid Udriku metsamehed, rünnates relvade saamiseks üksikuid punaarmee autosid. Rekvireerimise kartusel aeti Neeruti metsadesse Udriku riigimõisa 60-pealine kari ja 15 hobust. Hävituspataljoni haarangul 8. juulil langes metsavend Elmar Kastemäe. 14. juulil ründas Udriku mõisakompleksi umbes 150 hävituspataljonlast. Tehti põhjalik läbiotsimine, kõik ümbrukonna elanikud käisid ülekuulamisel. Arreteeriti mõisa perenaine Vabadusristi kavalier Salme Ilmet ja majapidamine rüüstati.

Järgmisel päeval oli suurem haarang Neeruti ja Udriku metsades. Selle käigus tabati ja viidi ära Udriku mõisa valitseja J. Jurs ja raamatupidaja E. Past. Saadi kätte ka varjule aetud Udriku mõisa kari. Ülekaalu ees tõmbusid metsamehed kaugematesse laantesse.

12. juuli öösel ründasid metsavennad Undla vallamajja. Tekkis tulevahetus. Raudteejaama valvemeeskonnast saadeti vallamajja abiväge. Täitevkomitee töötajad pidasid appituliid metsavendadeks ja avasid nende pihta tule. Omavaheline tulistamine kestis ligi kaks tundi, enne kui asjasse selgust toodi. Järgmisel päeval kolis täitevkomitee oma julgeoleku kindlustamiseks koolimaja kiviseinte vahele. 20. juuli mobilisatsioon andis uue täienduse metsavendade ridadesse. Lõunakaarest kostis juba sõjamürinat.

Metsavennad löid ühenduse Soomest illegaalselt saabunud «Erna» grupiga, kes paiknes Neeruti mägedes. Koos nendega rünnati 1. augustil Udriku teel üht punaväe vööri. 31. juulil oli Kadrina kohal õhulahing, kus Saksa hävitajad tulistasid alla kaks punaarmee lennukit. Pommitati raudteejaamas seisnud soomusrongi. Kadrina vabastamine algas 5. augustil. Ümbruskonna metsavendade grupid aitasid saksa ülekütsusi. Kell 2 päeval tulistas taganev punaarmee põlema Kadrina kiriku torni. Sellest süttis ka pühakoja katus. Suuremaid lahinguid polnud, jälitati vaid Rakvere suunas kiiruga põgenevaid punaüksusi. Enne põgenemist tapeti metsikult E. Kintsel, A. Oomann ja J. Suuba. Ohtuks olid Undla vald ja Kadrina alevik vaba, lehvisid rahvuslipud, Saksa sõdureid tänati tervitussõnade ja lilledega. Metsavendade gruppidest moodustati kapten August Valduri juhtimisel Omakaitse.

TUDUS

14. juuni küüditamisel viidi ära Tudu algkooli juhataja major Maasik, kes oli Vabadussõjas 4. polgu ülem. See saigi ajendiks metsavendade tekkimisele kohapeal. 19 kohalikku meest moodustasid 17. juunil metsavendade salga, kaitsmaks kodukanti uute arreteerimiste eest. Rakvere-Tudu teele seati salajased valvepostid, kes pidid inimesi läheneva õhu puhul hoiatama.

Ometi ei suudetud takistada Tudu metsaülema Oskar Uustalu arreteerimist, sest NKVD-mehed tulid hoopis Tudulinna ning ka koos vahilusega läksid samas suunas. Kui algas sõda, heisati Eesti rahvuslipp 42 m kõrgusse triangulatsioonitorni. Samasse kinnitati kirjalik hoiatus, et «kes lipu kõrvaldab, on surma laps!» Vaatamata Rakverest ja Roela valla täitevkomiteest antud korraldustele ei leidunud kohapeal lipu mahatoojaid. Alles 23. juuni õhtul ilmus kohale Roela miilits Otsa koos kahe ametivennaga Mustveest. Lipu kättesaamiseks torn lammutati. Selle töö juures metsavennad neid ei seganud, kuid hiljem järgnes kättemaks.

Mobilisatsioonikäsk tõi metsa kõik Tudu kutsealused. Metsavendade arv ulatus juba üle 30. Roela valla täitevkomitee esimees Aasla lubas 100 rubla sellele, kes teatab metsavendade asukohta. Äraandjaid ei leidunud. Aasla käsule reageeriti sellega, et keriti maha osa Tudu-Avinurme telefoniliinist.

Metsavennad ei lasknud täita ka kariloomade ja hobuste rekvireerimise käsku. 130-st Tudu ümbruse talust anti punavõimudele ainult kuus hobust. Kuigi NKVD oli teadlik kõigist metsavendade ettevõtmistest, ei jõutud siin korraldada suuremaid haaranguid. 8. augustil põgenesid esimees Aasla ja teised võimukandjad Viru-Maidla suunas. Samasse suundusid ka taganevad punaüksused. Nende kannul jõudis 9. augustil. Tudusse Saksa sõjaväe eelpost. Oli suur vennastumine lilledel, pisarate ja tervituskõnedega. Lipnik K. Luugi juhtimisel moodustati metsavendadest kohalik Omakaitse üksus.

MAHUS JA VIRU-NIGULAS

Viru-Nigula kirikus oli parajasti leerilaste õnnistamine, kui levis kuulutluna teade sõja puhkemisest Saksamaa ja N. Liidu vahel. See oli kirikulaistele tõeline rõõmusõnum. Paljud inimesed varjasid end arreteerimise ja küüditamise eest juba metsades. Kui meestele ja kutsealustele saabusid mobilisatsioonikutsed, läks suurem osa neist metsa. Nii tekkisid Nugeri, Samma ja Mahu metsadesse metsavendade salgad. Valla täitevkomitee käsutas taludest inimesi Lüganeusele kaitsekraave kaevama. Läksid vaid naised ja noorukid, mehed valisid metsatee. Kui tuli käsk hobused rekvireerida, viidi ka paremad hobused metsa.

Selline vastupanu kutsus esile terava vastureaktsiooni kohalike punategelaste hulgas, kes korraldasid metsavendade laagritele mitu haarangut. Erilist agarust näitas siinkandis ka Rakveres tuntud kommunist Villiem Soo oma hävituspataljoni. Metsameestel õnnestus aga alati õigel ajal põgeneda uude varjupaika. Kättemaksuks arreteeris hävituspataljon metsavend Punga isa, Nugeri küla talupidaja, kelle laip leiti hiljem Kunda jõest. Metsameeste abistamise pärast viidi ära Pärna küla talupidaja J. Lass, kes jäi sellest peale teadmata kadunuks. Metsavendade püüdmiisel tegutses ka Aseri hävituspataljon kohalike punategelaste Ed. Aaso ja Kohveri juhtimisel.

Lähenev kahurimürin kuulutas kõigile rinde lähenemisest. Punaarmee organiseeris veel suurema kaitseliini Pada oru joonel. Sellepärast oli ka kogu Mahu vald ja Viru-Nigula alevik tulvil taganevat punaväge. 7. augusti õhtul mõrvati Viru-Nigulas tuntud seltskonnategelane J. Liivik. Rüüstati aleviku kauplusi, Aseris põletati maha Tarbijate Ühiseuse viljaladu. Saksa väed jõudsid Aserisse ja Viru-Nigulasse 8. augustil. Samal ajal algas ka Pada oru lahing, mis kestis järgmise päeva pärastilõunani. Lahingu käigus pommitati põlema Viru-Nigula kirik.

Leidis aset südamlük kohtumine Saksa eelvägede, metsavendade ja kohalike elanike vahel. Metsavendadest moodustati Omakaitse, taas hakkas tegutsema aasta eest likvideeritud valla-valitsus.

RÄGAVERES

Rägavere valla metsavendade suur laager paiknes Mustjärve metsas, kuhu oli kogunenud üle 70 mehe. Laagris valitses sõjaväeline distsipliin. Rünitati Rannapungerja teel lõunast taganevaid punaarmee üksusi. Saagiks saadi relvi, laskemoona ja mootorrattaid. Et kardeti laagri jäämist uue rindejoone piirkonda, siis koliti 3. juuli öösel naabervalla Kūti Roostava külla metsa.

Punaarmee uuele kaitseliinile Kabala—Miila—Ulvi joonel toodi 7. augusti öösel Kabala jaama 23 eseloni regulaarväge, kokku u. 30 000 meest, kes kõik paisati eespool nimetatud rindejoonele. Saksa soomusmasinate pealetungi peatamiseks lasti 8. augusti hommikul õhku Ulvi sild. Metsavennad ning kohalikud talupidajad Taniel Mälton ja Karl Nurkse juhatasid aga Saksa tankid läbi jõe Põlula mõisa ja Alumiste saeveski karestikele. Sellega loodi sakslastele soodne võimalus punaarmee positsioonide ründamiseks küljelt. Lahing kestis ööpäeva. Taganevad punaüksused jätsid maha hulgaliselt laskemoona, relvi, moonavooreid koos hobustega, 8 välisuurtükki, 2 tanki. Langenud arvestati 500, vangilangenuid mitu tuhat. Metsavendade kaasabil peetud Kabala—Miila lahing oli üks suuremaid Võrumaa vabastamislahinguid 1941. a. suvel.

MEREMEHEDE LAUKASOOS

S talini emissari Zdanovi poolt organiseeritud riigipöörde 21. juunil Tallinnas oli surmahoop ka Eesti merelaevandusele ja meremeestele. Laevad nationaliseeriti, välismaale põgenemise vältimiseks määrati neile teistest rahvustest meeskonnad. Suur osa endisi laevakapteneid arreteeriti ja küüditati Siberisse. Need, kes suutsid endid arreteerimistest kõrvale hoida, tulid endile redupaika otsima rannakülade metsades. Osa Käsmu laevaomanikke ja kapteneid, eesotsas kapten Oskar Tiidemanni ja Gustav Pruuniga pääsid küüditajate haaranguist ja tulid nüüd kodukandi metsadesse. Meremeestega liitusid mitmed kohalikud metsavennad. Nii tekkis rannametsadesse mitmeid põgenikelaagreid.

Üks suuremaid oli Uusküla—Loobu vahel asunud Laukasoo laager, kus peale meremeeste varjus talupidajaid Võhmast, Uuskülalt jm. Laagrisse ei tulnud pelgalt enda varjamise eesmärgil. Sõda käis, nüüd otsustati kaasa aidata ka otsatud okupatsioonivõimu likvideerimisele. Laagri juhtkond otsustas rünnata Palmse vallamaja, kus täitevkomitee esimehena tegutses Gustav Lieholm, kes näitas erilist agarust sundmobilisatsiooni korraldamisel ja hobuste rekvireerimisel.

Rünnakule asuti ööl vastu 15. juulit. Vallamaja kaitsesal märkas ründajaid, tekkis tulevahetus, mis kestis ligi kolm tundi. Siis jõudsid vallamaja kaitsjale appi Käsmu ja Loksale piirivalvurid. Metsavennad olid sunnitud põgenema. Nende hulgast sai haavata Ilumäelt pärit Prass. Viimase vend koos kahe abilisega meisterdasid kanderuami ja kandsid haavatu 8 km kaugusel asuva Ilumäe küllani. Seal langesid mehed aga hävituspataljoni kätte. Kõik kolm viidi Loksale, kus nad hukati. Nüüd järgnes mitu hävituspataljoni haarangut ümbruskonna metsades, kus Joaveski ja Uusküla vahel langes veel viis metsavend.

Vallamaja ründamisel sai surmavalt haavata ka kohalik punategelane T. Eenmann. Täitevkomitee ei julgenud enam vallamajja jääda, see pandi põlema. Koliti üle Võsule, endise restorani hoonesse.

Metsavennad pidasid teedel kinni ja saatsid koju tagasi Võhma ja ümbruskonna külade elanikud, keda taheti sundkorras saata Pada orgu kaitsekaevikuid kaevama.

1942. a. suvel «Virumaa Teatajas» ilmunud artikleist metsavendade tegevuse kohta.

(Lõpp)

VOHNJAS

Vohnja metsavendade tegevus oli samuti väga aktiivne. Nende salga moodustasid võimude eest metsa varjunud endised Kaitseliidu tegelased E. Rei, J. Kiigemägi ja E. Ranniste. Pärast sõja puhkemist oli salgas juba üle 20 mehe. 24. juunil peeti Kolu metsas koosolek, kus juhiks valiti endine vallavanem ja Kaitseliigu kompanii pealik Elmar Rei. Otsustati kaitsta valla elanikke uute arreteerimiste ja küüditamise eest. Paar päeva hiljem langes NKVD kütisi juhuslikult kodus viibinud metsavend Helmut Mõek. 3. juulil toodi metsameestelt teade, et valla täitevkomitee kavatses põgeneda. Tehti otsus, et enne ärasõitu tuleb neid karistada rahvale tehtud kuritegude eest. Vallamajale avati tuli. Teel jalgrattal sõitnud täitevkomitee esimees Leemets sai surmavalt haavata. Valla teised funktsionärid põgenesid läbi rukki Kadrina suunas. Vallamaja kaitseks saadeti kiiruga kohale valvemeeskond. Nende kätte langes metsavend Valter Suviste, kes lasti samas maha. Uueks täitevkomitee esimeheks määrati Tulpak. Tema kaitsealga oli nüüd 12 meest kuulipildujate ja käsigranaatidega.

Järgnesid haarangud ümbruskonna küladesse ja taludesse. Kohapeal lasti maha Heining Okas, tema isa Aleksander toodi vallamajja, järgmisel ööl hukati aga Kadrina—Tapa ristteel. Samal kohal lasti maha ka Pala küla elanik Jüri Peips. Vallamajas poodi kauaaegne ja igati lugupeetud vallasekretär Roos Arusild, keda kahtlustati ühenduse pidamises metsavendadega. 20. juulil tehti suur haarang Ohepalu küla metsades. Arreteeriti talupidaja Joh. Kaur, kelle laip leiti paar kuud hiljem Valgejõe metsast.

Lõksu langemise kartusel vahetasid metsavennad järjepidevalt oma asukohta. Kõik teed olid täis taganevaid vägesid. 25. juuli hommikul tulistati Tapa—Loobu teel Kurisoo mäelt allasõitvat punaväe veoautot, mis veeres kukerpalli alla. Hukkus 13 sõdurit. Taganevaist vooridest tekkis ummik Kallukse küla juures. Saksa lennukid viskasid voorile üle 20 pommi. Sõdurite kõrval hukkus ka 45 hobust.

Metsavennad organiseerisid kaitseliini Ohepalu ja Kõrveküla vahel, püüdes takistada punaarmee laste põgenemist Vohnja metsadesse. 3. augustil põgenes valla täitevkomitee koos valvemeeskonnaga. 5. augusti lõunaks jõudsid Saksa väed Kolusse. Punavägi oli valla piirest lahkunud. Metsavennad koos teiste varjunud inimestega tulid metsast välja, olles täitnud oma ülesande elanike kaitsmisel ja valla vabastamisel. Jällegi lilled ja tänusõnad saksa sõdureile. Kohapeal organiseeriti Elmar Rei juhtimisel Omakaitse.

Metsavendade vastuagitatsiooni tulemusena nurjus ka mobilisatsioon kogu valla ulatuses. 100-st mobiliseeritust ilmus kohale 11, kutsealustest vaid 3 noorukit.